

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος ΚΣΤ'. ☩ Συνοδρική ἔτησις: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 12, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.— Δι' συνοδρμὰ ἄρχονται ☩ 11 Δεκεμβρίου 1888.
☩ ἀπὸ 1 Ἰανουαρ. ἑκάστ. ἔτους καὶ εἶναι ἔτησις. — Γραφεῖον Διευθ. Ὁδοῦ Σταδίου 35. ☩

ΠΕΡΙ
ΤΩΝ ΕΛΓΙΝΕΙΩΝ ΜΑΡΜΑΡΩΝ
ΥΠΟ
ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΜΗΛΙΑΡΑΚΗ

(Συνέχεια καὶ τέλος. Ὅρα προηγούμενον φυλ. 675).

4

Ἐπανάληψις διαπραγματεύσεων πρὸς πώλησιν τῆς συλλογῆς. — Σύστασις ἐπιτροπῆς ὑπὸ τῆς βουλῆς πρὸς ἐξέτασιν τῆς ὑποθέσεως, καὶ ἔκθεσις αὐτῆς. — Συζήτησις ἐν τῷ κοινοβουλίῳ. Ἄγορὰ τῆς συλλογῆς. — Ἀποβιώσις Ἑλγιν. — Χαρακτηρισμὸς τοῦ ἔργου αὐτοῦ.

Κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1815 συνελθόντος τοῦ κοινοβουλίου, ὁ Ἑλγιν ἐπανελάβε τὴν αἰτήσιν του. Τοῦτο δὲ διώρισεν ἐπιτροπὴν, ἧς πρόεδρος ἐγένετο ὁ Βάνκες (Bankes), ἧτις συνελθοῦσα ἐστήριξε κυρίως τὴν ἐξέτασιν τῆς ἐπὶ τεσσάρων θεμάτων.

Πρῶτον ἠρέυνησε ποίαν πληρεξουσιότητα καὶ ἄδειαν εἶχεν ὁ Λόρδος πρὸς καταρτισμὸν τοιαύτης συλλογῆς. Δεύτερον τὰς περιστάσεις ὑπὸ τὰς ἴποιαις κατηρτίσθη. Τρίτον τὴν ἀξίαν τῶν ἔργων τῆς συλλογῆς ὡς ἔργων γλυπτικῆς, καὶ τὴν σπουδαιότητα αὐτῶν ὅπως κατασταθῶσι δημόσιον κτῆμα πρὸς ἐπίρρωσιν τῆς σπουδῆς τῶν ὀραίων τεχνῶν ἐν τῇ Μεγάλῃ Βρεταννίᾳ. Τέταρτον τὴν ἀξίαν αὐτῶν ὡς ἀντικειμένων ἀγοραπωλησίας, καὶ τὰς δαπάνας τῆς ἐκτοπίσεως ἐκ τῆς ἀρχικῆς θέσεώς των καὶ μεταφορᾶς εἰς Ἀγγλίαν.

Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον ἡ ἐπιτροπὴ παρατηρεῖ¹⁾ ὅτι ὅτε ὁ Ἑλγιν κατέλιπε τὴν Ἀγγλίαν ἀπερχόμενος ὡς πρεσβευτῆς παρὰ τῇ Πύλῃ σκοπὸν εἶχε νὰ μεταχειρισθῇ τὴν θέσιν ταύτην πρὸς προαγωγὴν τῶν ὀραίων τεχνῶν ἐν τῇ Μεγάλῃ Βρεταννίᾳ διὰ τῆς διαδόσεως ἰχνογραφημάτων, εἰκόνων καὶ ἐκτυπωμάτων τῶν λειψάνων τῆς ἀρχαίας γλυπτικῆς καὶ ἀρχιτεκτονικῆς. Πρὸς τοῦτο δὲ παραλαβὼν τεχνίτας ζωγράφους, καὶ ἀρχιτέκτονας καὶ ἐκμαχαιοποιούς ἀπέστειλεν εἰς Ἀθήνας μετὰ τοῦ γραμματέως

του Ἀμιλτων, ὅπου οὗτοι εἰργάσθησαν ἀπὸ τοῦ 1800 μέχρι τοῦ 1801 χωρὶς νὰ τυχῶσιν εὐκολιῶν καὶ ἐλευθερίας. Οἱ 5 τῶν τεχνιτῶν κατέλιπον τὰς Ἀθήνας τῷ 1803, ἐναπέμεινε δὲ μόνον ὁ Λουζιέρης.

Τῷ 1800 κατελήφθη ἡ Αἴγυπτος ὑπὸ τῶν Γάλλων, τὸ δὲ μῖσον καὶ ἡ ἀποστrophὴ τῶν Τούρκων καὶ τῆς κυβερνήσεώς των κατ' ἐκείνων ἦτο ἐν τῇ μεγαλειτέρᾳ αὐτοῦ ἀκμῇ. Ἡ ἐπιτυχία τῶν Ἀγγλικῶν ὄπλων ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ἡ ἀπόδοσις ταύτης εἰς τὴν Τουρκίαν μετέβαλλεν ἐπὶ τὸ εὐνοϊκώτερον τὰ πρὸς τὸ ἡμέτερον ἔθνος αἰσθήματα τῶν Τούρκων. Οὐδεμίαν αἰτήσιν ἀπερίπτειτο. Ὁ δὲ Λόρδος Ἑλγιν, ταύτην τὴν εὐνοϊκὴν καὶ ἀνέλπιστον μεταβολὴν ἐπωφελούμενος ἐπέτυχεν τὴν κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1801 ἐλευθέραν εἴσοδον εἰς τὴν Ἀκρόπολιν μετὰ τῆς ἀδείας νὰ σχεδιογραφῇ, νὰ παραλαμβάνῃ ἐκμαχεῖα καὶ ἀρχαιότητα, καὶ νὰ ἐνεργῇ ἀκωλύτως ἀνασκαφὰς κατόπιν δ' ἐπέτυχεν καὶ προφορικὴν ἄδειαν, τοῦ περὶ ταύτης φερμανίου σταλέντος εἰς τὰς ἐπιτοπίους ἐν Ἀθήναις ἀρχάς, νὰ κρημνίσῃ καὶ οἰκίας, ὡσάκις παρίστατο ἀνάγκη, δι' ὅπερ πρότερον ἀπητεῖτο εἰδικὴ ἄδεια. Τοῦ περιεχομένου τοῦ φερμανίου τούτου δὲν ἔλαβεν ἡ ἐπιτροπὴ γνῶσιν οὔτε παρὰ τοῦ Ἑλγιν, οὔτε ἀνεκοινώθη εἰς αὐτὴν διὰ τῶν λέξεων ἡ παραλαβὴ καὶ ἀπόσπασις τῶν μαρμαρίνων ἐκείνων μνημείων ἦτο καθωρισμένη ἢ ἐπιτετραμμένη. Ὁ δόκτωρ Χούντ, ὁ συνοδεύων τὸν Ἑλγιν ὡς ἱερεὺς τῆς πρεσβείας, εἶχε μετὰφρασιν τοῦ δευτέρου φερμανίου, ἀλλὰ δὲν εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ φέρει ταύτην εἰς Λονδίνον, ὅπως καταθέσῃ εἰς τὴν ἐπιτροπὴν, ἀφηγήθη ὅμως ἐκ μνήμης τὸ περιεχόμενον ὡς ἐξῆς «ὅτι ἡ Πύλη ὅπως εἰς τὸν πρεσβευτὴν τῆς Μεγάλης Βρεταννίας, τῆς ὑψηλῆς συμμάχου τῆς Πύλης, μεθ' ἧς ἦδη εὐρίσκειται ἐν στενῇ φιλίᾳ, ἧτις καὶ ἐπὶ μακρὸν πρότερον ὤφιστατο, δείξῃ τὴν ἰδιαιτέραν αὐτῆς ἐκτίμησιν, παρέχει τὴν εὐρυτάτην ἄδειαν εἰς τὴν Αὐτοῦ Ἐξουχότητα, καὶ τὸν Γραμματέα αὐτῆς, καθὼς καὶ εἰς τοὺς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῆς καλλιτέχνας, νὰ ἐπιθεωρῶσιν τοὺς ναοὺς τῶν ἀρχαίων θεῶν, καὶ τὰ εἰς αὐτοὺς εὐρισκόμενα ὁμοιώματα, ν' ἀπεικο-

1) Τὴν ἔκθεσιν τῆς ἐπιτροπῆς περιληπτικῶς ἀναγράφωμεν.

νίσωσιν αὐτά, νὰ παραλάβωσιν ἐκμαγεῖα, νὰ κάμωσιν ἀνασκαφάς, καὶ πάντα λίθον ὅστις ἤθελε φανῆ αὐτοῖς ἄξιος λόγου νὰ παραλάβωσι.»

Παρατηρεῖ δὲ κατωτέρω ἡ ἐπιτροπὴ ὅτι ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις οὔτε ἐν Κωνσταντινουπόλει, οὔτε ἐν Ἀθήναις οὐδέποτε ἔφερον ἀντίστασιν ἢ κώλυμα οἰονδήποτε εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ φερμανίου ἀναγραφομένην εὐρεῖαν δὴλωσιν, ἢ ἔδειξε δυσαρέσκεια. Καίτοι δὲ ἡ παραλαβὴ καὶ ἡ ἀπόσπασις διήρκεσε μῆνας, καὶ δὴ ἔτος, καὶ ἐνηργεῖτο ἀναφανδόν, καὶ συχνὰ μετεχειρίζοντο πλείονας τῶν ἑκατὸν ἐργατῶν ἐγχωρίων, οὐδέποτε παρετηρήθη ἡ ἐλαχίστη δυσαρέσκεια. Καὶ μεταξύ δὲ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῶν Ἀθηνῶν οὐδὲν εἶδος ἀγανακτήσεως κατὰ τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης ἠγέρθη, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Ἀμιλτων αὐτόπτης μάρτυς, διότι ὁ λαὸς ἐβλεπεν εἰς ταύτην μᾶλλον ἀφορμὴν πορισμοῦ χρημάτων ἐκ τῶν ξένων. Οἱ Τούρκοι δὲ ἀφ' ἐτέρου ἦσαν ψυχροὶ καὶ ἀπαθεῖς ὡς πρὸς τὴν διατήρησιν τῶν μνημείων ἐκείνων, ἅτινα ἄλλως κατέστρεφον διὰ τοῦ πυρός. Οἱ δὲ πολυάριθμοι περιηγηταὶ καὶ θαυμασταὶ τῆς τέχνης, ἐξ ἄλλων αἰτίων ὁρμώμενοι, ἐπέφερον μείζονας καταστροφάς, διότι ἐπισκεπτόμενοι τὴν Ἀκρόπολιν παρέπειθον τοὺς στρατιώτας, καὶ τοὺς περὶ ταύτην οἰκοῦντας νὰ φέρωσιν εἰς αὐτοὺς ἀρχαιότητας.

Ὡς πρὸς τὸ δεῦτερον θέμα, τὴν ἔρευναν δηλαδὴ τῶν περιστάσεων, ὑφ' ἃς κατηρτίσθη ἡ συλλογὴ, ἡ ἐπιτροπὴ παρατηρεῖ ὅτι ὁ Λόρδος Ἑλγιν πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀνεκοίνωσεν εἰς τοὺς Κυρίους Πίτ, Λόρδον Γράμβιλ καὶ Δουνδάς τὴν πρόθεσιν του νὰ παραλάβῃ ἐξ Ἀθηνῶν ἐκμαγεῖα καὶ ἱερογραφήματα, καὶ φέρῃ εἰς Ἀγγλίαν πρὸς βελτίωσιν τῶν ὠραίων τεχνῶν, ἐζήτησε δὲ παρ' αὐτῶν ὅπως τὴν ὑπόθεσιν ταύτην θεωρήσωσιν ὡς ἐθνικὴν ἐπιχείρησιν, καὶ ἐνεργήσωσιν ὅπως ἐκτελεσθῇ δημοσίᾳ δαπάνῃ, ἀλλ' ἡ αἰτήσις του οὔτε τότε, οὔτε κατόπιν ἠξιώθη προσοχῆς.

Ἐκ τινος δ' ἐπιστολῆς τοῦ Λόρδου Ἑλγιν πρὸς τὸν γραμματέα τῆς ἐπικρατείας, τῆς 13 Φεβρ. 1803 ἐξάγεται ὅτι ὁ Λόρδος οὐδεμίαν ἐπρόκειτο νὰ ἐγείρῃ ἀξίωσιν πρὸς ἀποζημίωσιν τῶν δαπανῶν τῆς ἐπιχειρήσεώς του, καίτοι εἰς τὸν αὐτὸν φάκελον τῶν ἐπιστολῶν του, τὰς δαπάνας, ἐν αἷς αὐτὸς οὗτος περιεπλάκη, ἀναγράφει τόσον ὑπερόγκους, ὥστε δὲν ἐπετρέπετο αὐτῷ νὰ προβάλλῃ ποτὲ ἀποζημίωσιν, ἐφ' ἧς πρεσβευταὶ εἰς ἄλλας αὐτὰς ὑποβάλλουσιν αἰτήσεις ὅπως πληρωθῶσι τὰ δαπανηθέντα. Ἐκ τούτων δὲν δύναται τις ν' ἀμφιβόλῃ ὅτι αὐτὸς οὗτος ὁ Ἑλγιν τὴν ἐπιχεί-

ρησίν του ἐθεώρησεν ὡς ὅλους κεχωρισμένην τοῦ ἐπισήμου αὐτοῦ χαρακτήρος. Ἄλλ' ἐὰν ἡ κυβέρνησις ἐξ ἧς ἔλαβε τὴν ἄδειαν ἐθεώρησε τὸ πρᾶγμα ὑπὸ τὴν ἐποψίν ταύτην, εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο μόνον καθ' ὑπόθεσιν καὶ κατὰ εἰκασίαν δύναται ν' ἀπαντήσῃ ἡ ἐπιτροπὴ, στερουμένη πασῶν τῶν θετικῶν ἀποδείξεων. Οἱ Τούρκοι ὑπουργοὶ τοῦ χρόνου ἐκείνου θὰ ἦσαν οἱ μόνοι, οἵτινες τὴν ἀμφιβολίαν ταύτην ἠδύναντο νὰ λύσωσιν, ἐὰν ἄλλως ἔτι ζῶσιν, ὑπὸ ποίαν δηλαδὴ ιδιότητα θεωρήσαντες τὸν Ἑλγιν ἔδωσαν εἰς αὐτὸν τὴν ἄδειαν.

Ὁ ἐν τῇ ἐπιτροπῇ ὅμως κόμης Ἀβερδὴν καὶ ὁ Χούντ, ὁ κάλλιον παντὸς δυνάμενος νὰ γνωρίζῃ τὰ περὶ τῆς ὑποθέσεως, ἐξήνεγκον γνώμην, ὅτι Ἄγγλος μὴ περιβεβλημένος τὸ ἀξίωμα τοῦ πρεσβευτοῦ δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ λάβῃ παρὰ τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως τοιαύτην εὐρεῖαν πληρεξουσιότητα.

Παρατηρεῖ δὲ ἡ ἐπιτροπὴ ὅτι τὸ μοναδικὸν ἐκεῖνο γλυπτικὸν ἔργον, ὅπερ ἐκ τῆς θέσεώς του ἀπεσπάσθη ὑπὸ τοῦ Σοαζέλ Γκουφιὲ ἐκ τοῦ Παρθενῶνος, παρελήφθη ὑπὸ τούτου ὅτε ἦτο πρεσβευτῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐὰν ὅμως τοῦτο ἐγένετο διὰ βρητῆς ἀδείας ἢ διὰ μικρᾶς ἐπισήμου ἀνακοινώσεως, ἡ ἐπιτροπὴ δὲν ἠδύναντο νὰ τὸ συμπεράνῃ. Εἶνε ὅμως ἀναμφισβήτητος ἡ κατὰ διαφόρους ἐποχὰς πρόθεσις τῆς Γαλλικῆς κυβερνήσεως νὰ λάβῃ εἰς τὴν κατοχὴν τῆς τὰ πολύτιμα ἐκεῖνα μνημεῖα, καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ Λόρδου Ἀβερδὴν καὶ ἄλλων καθιστᾶ πιθανὸν ὅτι εἰς οὐχὶ ἀπομεμακρυσμένον χρόνον ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις ἤθελε κατορθῶσαι ν' ἀποσπάσῃ ἐκ τῆς θέσεώς των τὰ κειμήλια ἐκεῖνα, ἐὰν δὲν προελάμβανεν ὁ Λόρδος Ἑλγιν νὰ τὰ παραλάβῃ καὶ ἀσφαλίσῃ εἰς τὴν πατρίδα του.

Ὡς πρὸς τὸ τρίτον θέμα, δηλαδὴ τὴν ἀξίαν τῶν ἔργων ὡς δημιουργημάτων τῆς γλυπτικῆς, τὸ ζήτημα δὲν εἶνε περιπεπλεγμένον.

Κατὰ τὰς μαρτυρίας διασῆμων καλλιτεχνῶν τῆς Ἀγγλίας τὰ μνημεῖα ταῦτα τῆς γλυπτικῆς ἀνήκουσιν εἰς τὴν πρωτίστην τάξιν τῶν γλυπτῶν ἔργων· τινὲς θεωροῦσι ταῦτα ἀνώτερα, ἄλλοι δὲ οὐχὶ κατώτερα τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Βελβεδέρε, τοῦ Λαοκόοντος καὶ τοῦ κορμοῦ τοῦ Βελβεδέρε. Ὁμιλοῦσι μετὰ θαυμασμοῦ καὶ ἐνθουσιασμοῦ περὶ αὐτῶν, καὶ μεθ' ὅλην τὴν κολόβωσιν αὐτῶν, καταλέγουσι ταῦτα μετὰ τῶν ὠραιότατων πρωτοτύπων, καὶ τῶν ἀξιολογώτατων μνημείων τῆς ἀρχαιότητος, ἔργων ὄντων τοῦ Φειδίου. Ὡς ἐκ τῆς ἀξίας δὲ αὐτῶν ταύτης θέλουσι χρησιμεύσει ὡς ὑποδείγματα εἰς τοὺς ἐγχωρίους τεχνίτας πρὸς διδασκαλίαν αὐτῶν καὶ γνῶσιν τοῦ καλοῦ εἰς τὴν χώραν ἡμῶν.

Ὡς πρὸς τὸ τέταρτον θέμα τὸ τῆς χρηματικῆς ἀξίας τῶν ἀρχαιοτήτων ἐκείνων ἡ ἐπι-

τροπή μετὰ πολλὰς παρατηρήσεις, ἃς προτάσσει περὶ τῆς ἀξίας αὐτῶν, ἐπιφέρει ὅτι ὡς πρὸς τὰς σημαντικὰς δαπάνας, αἰτίνας ἐγένοντο ὅπως ἡ συλλογὴ αὕτη καταρτισθῆ, ἐβασίσθη ἐπὶ τῶν ἐγγράφων τοῦ Λόρδου Ἐλγιν. Ἀναβαίνουνσι δὲ αἱ δαπάναι ἀπὸ τοῦ ἔτους 1799 μέχρι τοῦ Ἰανουαρίου 1803 εἰς 62,440 λίρ. στερ. μετὰ τῶν τόκων, καὶ κατὰ τινα συμπληρωτικὸν λογαριασμὸν ἀπὸ τοῦ 1803 μέχρι τοῦ 1816 εἰς ὀλιγώτερον ποσὸν τῶν 74,000 λιρῶν στ. μετὰ τῶν τόκων. Καὶ οὐδεμία μὲν ἀμφιβολία ὅτι αἱ δαπάναι τοῦ Λόρδου εἶνε σημαντικαί· ἀλλὰ καὶ ἂν παραδεχθῆ τις ὅτι φθάνουσι εἰς τὸ ποσὸν τοῦτο, ἡ ἐπιτροπὴ δὲν διστάζει νὰ ἐκφράσῃ τὴν γνώμην τῆς ὅτι οὐδὲν ἔχει ἀκριβέες κριτήριον τῆς ἀξίας τῆς συλλογῆς.

Ἐν τῇ ἐπιτροπῇ ἐπροτάθησαν δύο τιμαί, αἰτινες ὅμως ἀπέχουσι ἀπ' ἀλλήλων σπουδαίως ἡ τοῦ Κνίχτ ἀναβιβάσαντος εἰς 25,000, καὶ ἡ τοῦ Ἄμιλτων εἰς 60,000 λίρ. στερ. Ὁ δὲ κόμης Ἀβερδὴν ἐν συνόλῳ ὑπελόγησεν εἰς 35,000 λίρας.

Ἡ ἐπιτροπὴ λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν καὶ τὰς τιμὰς προηγουμένων συλλογῶν, ἃς ἠγόρασε τὸ Βρετανικὸν μουσεῖον ὡς τὴν τοῦ Townley, ἀγορασθεῖσαν τῷ 1805 ἀντὶ 20,000, τὴν τῶν ἀγαλμάτων τοῦ ναοῦ τῆς Αἰγίνης ἣν ἠγόρασεν ὁ τότε διάδοχος τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκος ἀντὶ 6,000 λίρ. στερ. καὶ τὴν τῆς Φιγαλείας ἀγορασθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Βρετανικοῦ μουσείου ἀντὶ 15,000 λιρῶν, κατέληξεν εἰς τὸ νὰ προτείνῃ τὸ ποσὸν τῶν 35,000 λίρ. στερλινῶν.

Ἡ ἐπιτροπὴ εἶχε προσκαλέσει κατὰ τὰς διασκέψεις αὐτῆς καὶ τεχνίτας διασήμεους καὶ τεχνοκρίτας ὅπως ἐκφέρουσι τὴν γνώμην των περὶ τῆς ἀξίας τῶν ἀρχαιοτήτων τῆς τε τεχνικῆς, καὶ τῆς χρηματικῆς.

Ὁ πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς Ἐρρίκος Bankes εἰσήγαγε τὴν ἐκθεσιν τῆς ἐπιτροπῆς εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Κοινοτήτων τῇ 7 Ἰουνίου 1816 (ν. ἔ), καὶ ἀνήρесе τοὺς ἀντιστρατευομένους εἰς τὴν ἀγορὰν ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι δὲν ἠύποροι τὸ δημόσιον ταμεῖον, οἷτινες ἀντέτασσον ἐν ἄλλοις καὶ ἐκθεσιν τῆς ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν τῇ Βουλῇ, καθ' ἣν ἐν Λονδίῳ 120,000 παῖδες ἐστεροῦντο πάσης παιδείσεως. Κατεπολέμησεν ἐπίσης τὴν ἐτέραν ἀντίρρησην ὅτι ὁ Ἐλγιν ὑπὸ τὴν διπλωματικὴν αὐτοῦ ιδιότητα ἀφῆρσε τὰς ἀρχαιοτήτας τῶν Ἀθηνῶν, προβάλλων τὰς ἀφηγήσεις πολλῶν περιηγητῶν, λεγόντων ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι αὐτοὶ πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ὑπὸ τοῦ φερμανίου διατασσομένων προθύμως ἐργάσθησαν, καὶ ὅτι ἡ εἰρηνικὴ αὕτη ἀφαίρεσις ἐγένετο πρὸς διάσωσιν τῶν ἀρχαιοτήτων ἀπὸ μελλούσης καταστροφῆς.

Ἀλλὰ τὰ μέλη τῆς ἀντιπολιτεύσεως ὁ Curwen, ὁ Hammersley, ὁ Λόρδος Μίλτων ἀντέλεξαν θεω-

ρήσαντες τὴν μὲν ἀγορὰν ὡς πολυτέλειαν ἕνεκα τῶν οικονομικῶν περιστάσεων, ἐν αἷς διετέλει οὐσα ἡ Ἀγγλία, τὸν δὲ τρόπον, ὃν μετεχειρίσθη ὁ Ἐλγιν πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ του, μὴ ἐπιτρεπόμενον, καὶ ἐπιζήμιον τὰ μέγιστα εἰς τὸν μίαν ἡμέραν δυνάμενον ἐκ νέου ν' ἀκμάσῃ Ἀθηναϊκὸν λαόν. Ὁ Hammersley δὲ κατέκρινεν ὡς ἄδικον τὴν πράξιν τοῦ Ἐλγιν, καὶ διὰ δωροδοκίας τελεσθεῖσαν, καὶ τὸ κέρδος αὐτῆς εἶπεν ἂν στηθῆ εἰς τὸ Βρετανικὸν μουσεῖον θὰ εἶνε ὕβρις καὶ ὄνειδος διὰ τὸ Ἀγγλικὸν ἔθνος. Ὁ ὀξύγυρος δὲ ὑπέρμαχος ἐν ταύτῃ τῇ λογομαχίᾳ τῆς ἀντιπολιτεύσεως ὁ Βρούγκκαμ ὠμίλησε τελευταῖος καὶ ἐξέθηκε μὲν τὴν ἀνεκτίμητον ἀξίαν τῆς συλλογῆς, καὶ τὰς ὀφελείας, ἃς θέλει παράσχει εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν καλλιαισθησίαν ἐν Ἀγγλίᾳ, ἀλλὰ παρετήρησεν ὅτι δὲν πρόκειται μόνον περὶ τῶν 35,000 λιρῶν, διότι πρέπει νὰ ἐγερθῆ καὶ εἰδικὸν κατὰστημα διὰ τὰς ἀρχαιότητας ἐκείνας, ὥστε ἡ δαπάνη θὰ ὑπερτερῆσῃ τὰς 70, ἢ 80,000 λίρας.

Καθ' ὅλων τούτων ἀντεπεξῆλθεν ἐκ τῶν τοῦ ὑπουργείου ὁ Croker, ὅστις ἦτο καὶ μέλος τῆς ἐπιτροπῆς. Ἐθεώρησε δ' οὗτος ἀβάσιμον ὅλως καὶ γυμνὴν τὴν πρότασιν τοῦ μέλους τῆς ἀντιπολιτεύσεως Hammersley, καθ' ἣν ἡ ὑπὸ τοῦ ἔθνους ἀγορασθησομένη συλλογὴ πρέπει νὰ διαφυλαχθῆ διὰ τοὺς ἀρχαίους αὐτῆς κατόχους τοὺς Ἀθηναίους, καὶ ἐπιστραφῆ εἰς αὐτούς, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἡ αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη διετύπωσέ ποτε σχέδιον νὰ ἐπαναφέρῃ τὰς Ἀθήνας εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν λαμπρότητα. Ἐφερε δὲ ὁ Croker πρὸς ὑποστήρηξιν τῆς ἀντιρρήσεως του τὴν μαρτυρίαν ἐνὸς τῶν μελῶν τοῦ κοινοβουλίου τοῦ Μοράιτ, ὁ ὁποῖος ἐν συγγραμμάτι τοῦ διηγεῖται ὅτι ὅτε τῷ 1799, μετὰ χρονικὸν διάστημα 5 ἐτῶν, τὸ δεύτερον ἐπισκέφθη τὰς Ἀθήνας, εἶδεν ἐπελθούσας πολλὰς καταστροφὰς εἰς τὰ μνημεῖα αὐτῶν, ὁ δὲ Ἐλγιν ἔσωσε τὰ ὑπολειφθέντα ἐξ ἀναποφεύκτου καταστροφῆς.

Μετὰ τὰς συζητήσεις ταύτας, ἃς ἐν μεγίστῃ συντομίᾳ ἐξεθέσαμεν ἐπῆλθεν ἡ ἀπόφασις τοῦ κοινοβουλίου, καθ' ἣν ἀπεφασίσθη ἡ ἀγορὰ τῆς συλλογῆς τοῦ Ἐλγιν ἀντὶ 35,000 λιρῶν διὰ ψήφων 82 κατὰ 30. Ἐγκριτοὶ δὲ τότε ἐφημερίδες τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἐν αἷς καὶ οἱ Καιροὶ, ἐπήνεσαν τὴν ἀπόφασιν ταύτην ὡς ἐντιμον διὰ τὸ Ἀγγλικὸν ἔθνος, μέλλουσας νὰ ἔχῃ ὀφελιμωτάτας συνεπείας. Σατυρικά δὲ φύλλα τοῦ Λονδίνου διεκωμώδησαν τὴν ἀπόφασιν ταύτην διὰ λογοπαιγνίων, καὶ διὰ σατυρικῶν στίχων, ἐν οἷς καὶ διὰ τοῦ θρήνου ἐκ μέρους δῆθεν τοῦ Ἀγγλικοῦ λαοῦ, ὃν παρεθέσαμεν ἄνωτέρω. (Ἐστία σελ. 771).

Μετὰ τὸ πέρασ τῶν διαπραγματεύσεων τούτων ἐξετυπώθησαν πάντα τὰ ἐγγράφα, τὰ ἀ-

φορῶντα τὴν ὑπόθεσιν μετὰ καταλόγου τῶν ἀγορασθεισῶν ἀρχαιοτήτων εἰς βιβλίον φέρον τὴν ἐπιγραφὴν Report from the select Committee of the House of Commons on the Earl of Elgin's collection of sculptural marbles. To which is added a copious index. London 1816.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἐν συντόμῳ ἡ ἱστορία τῶν Ἑλληνικῶν μαρμάρων ἀπὸ τῆς ἐξ Ἀθηνῶν ἀφαιρέσεως μέχρι τῆς ἐν τῷ Βρετανικῷ Μουσείῳ τοποθετήσεως αὐτῶν.

Ὁ Ἑλγιν μετὰ τὴν πώλησιν τῆς συλλογῆς τοῦ ἐβίωσεν ἐτι 26 ἔτη, ἀπέθανε δὲ τῇ 2/14 Νοεμβρίου 1842, ἐν ἡλικίᾳ 73 ἐτῶν. Ἀπέκτησε δὲ δεκατέσσαρα τέκνα, ὧν τὸ τελευταῖον ἐγεννήθη τῷ 1831.

Ἐάν ἤδη μετὰ τὰ προρρηθέντα θελήσωμεν νὰ χαρακτηρίσωμεν τὸ ἔργον τοῦ Ἑλγιν ἀνάγκη νὰ ἐξετάσωμεν αὐτὸ ὑπὸ διττὴν ἐποψίν, διότι διττὴ εἶνε ἡ φύσις αὐτοῦ, καὶ τὰ ἀποτελέσματα διττῶς διάφορα ἐντεῦθεν καὶ ἐκείθεν τοῦ Ἴονιου πελάγους, ἐν Ἑλλάδι, καὶ ἐν ταῖς δυτικαῖς χώραις τῆς Εὐρώπης.

Ἐν Ἑλλάδι, καὶ εἰδικώτερον ἐν Ἀθήναις, τὸ ἔργον τοῦ Ἑλγιν οὐδὲν ἕτερον εἶνε ἢ ἀπογύμνωσις καὶ ἀρπαγὴ καὶ σύλλησις τῶν μνημείων τῆς ἱστορικωτάτης τῶν πόλεων τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλ' ἐν Εὐρώπῃ ἦτο προσφορὰ περιβλέπτων κειμηλίων, περὶ τὰ ὁποῖα συνῆλθον οἱ τεχνῖται τοῦ κόσμου, καὶ ἡ χορεία τῶν φιλαρχαίων ὅπως καταθέσωσι τὸν φόρον τῆς λατρείας, ὅπως προσκυνήσωσιν αὐτὰ καὶ ἀναζητήσωσιν εἰς τὰς γραμμὰς τῶν θείων ἐκείνων μορφῶν ἀκτῖνα ἐμπνεύσεως.

Ἐξετάσωμεν ὁμῶς ἀπαθέστερον τὸ ἐν Ἀθήναις ἔργον οὐχὶ ὑπὸ ἐποψίν αἰσθηματικὴν ἀλλ' ἐν τῷ συνόλω αὐτοῦ, κατὰ τε τὴν σύλληψιν αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὸν τρόπον καὶ τὸν χρόνον τῆς ἐκτελέσεως.

Ὁποῖος ἦτο ὁ σκοπὸς τοῦ Ἑλγιν; Ὁ σκοπὸς αὐτοῦ ἦτο ἡ ἀνάπτυξις τῶν ὠραίων τεχνῶν ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἐθεώρησεν ἐν ἀρχῇ ὅτι ἤθελε πραγματώσει τοῦτον προτρέπων τὴν κυβέρνησιν του νὰ πέμψῃ τεχνῖτας Ἀγγλοὺς εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὅπως μελετήσωσι τὰ πρωτότυπα ἔργα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τῆς γλυπτικῆς, καταμετρήσωσιν αὐτὰ καὶ ἀπεικονίσωσιν. Ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη. Σπουδάσας εἰδικῶς ἀρχαιολογίαν καὶ παρατηρήσας ὅτι αἱ πρὸ αὐτοῦ γενόμεναι ἐργασίαι δὲν ἦσαν πλήρεις, ὅτι παρίστατο ἀνάγκη πληρεστέρας καταμετρήσεως καὶ παραστάσεως, ἀπεφάσισε νὰ πράξῃ τοῦτο, πλουσιώτατος ὢν, ἰδίᾳ δαπάνῃ καὶ διὰ τεχνιτῶν ἀρίστων τῆς ἐκλογῆς του. Ἐφερε δὲ

εἰς πέρας τὸ ἔργον ὑπὸ περιστάσεις εὐνοϊκάς, ἃς αὐτὸς δὲν προεκάλεσε βεβαίως, ἀλλ' ἐκ τῶν ὁποίων ἐζήτησε νὰ ὠφεληθῇ, ὡς ἤθελε πράξει καὶ πᾶς ἀντιπρόσωπος ἄλλου κράτους.

Ἄλλ' ἔρχεται ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας. Βεβαίως οὗτος εἶνε ἄξιος πάσης κατακρίσεως, διότι ἀπέσπασε τὰ ἀνάγλυφα, ἅτινα εἶχε λάβει τὴν ἄδειαν μόνον ν' ἀπεικονίσῃ ἢ ἀποτυπώσῃ εἰς γύψον, κατέρριψε τὰς μετόπας καὶ τὴν ζωοφόρον ἀφαιρέσας τὰ συμπλέγματα τῶν ἀγαλμάτων, ἐν ἐνὶ λόγῳ ἀνηλεῶς κατέστρεψε τὸ ὠραιότερον τῶν μνημείων τῆς ἀρχαιότητος, μεταχειριζόμενος πρὸ τούτου τὴν πολιτικὴν του δύναμιν, τὰ δῶρα καὶ τὰς γενναίας ἀμοιβὰς πρὸς τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ ἐργαζομένους. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ταῦτα πάντα διέπραξαν οἱ πράκτορες του, ἀλλ' οὗτος ἦτο ἐν γνώσει βεβαίως καὶ ἐδίδε διαταγὰς. Οὐδεὶς νομίζομεν ὅτι θέλει εὐρεθῆ ποτε νὰ ἐκστομίσῃ ὅτι ἡ πράξις αὕτη δὲν ἠμαύρωσε τὸ ὄνομά του καὶ τὴν φιλοπάτριδα αὐτοῦ πρόθεσιν,

Ἐν μόνον δύναται νὰ μετριάσῃ τὴν κατ' αὐτοῦ μορφήν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἱστορικοῦ, ὅτι ἡ Ἑλλάς τότε ἦτο λεία Μυσῶν, ὅτι πάντες ἤρπαζον ἀρχαιότητα, ὅτι ἐκ τοῦ Παρθενῶνος καὶ ὁ Κένιξβεργ' ἐπὶ Μοροζίνη ἀπέσπασεν ἀγάλματα, καὶ ὁ Σοαζέλ Γκουφιέ, ὁ σύγχρονος τοῦ Ἑλγιν, μικρὸν πρὸ τούτου ἀπέσπασεν ἐκ τῶν μετοπῶν ἀνάγλυφα καὶ μετέφερεν εἰς Γαλλίαν, καὶ πάντες οἱ περιηγηταί. Εἶχεν ὁ Ἑλγιν κακὸν ὡς πρὸς τοῦτο προηγούμενον, ὅπερ καὶ ἀπολογούμενος ἔφερεν ὡς ἐπιχείρημα, ἀλλ' ἦτο πραγματικόν. Ἄς προσθέσωμεν δὲ καὶ ὅτι αἱ ὑπάρχουσαι τότε ἀντιζηλιαὶ καὶ ἀμιλλα μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας περὶ τὸν πλουτισμὸν τῶν Μουσείων τῶν ἦτο εἰς μεγάλην ἐπίτασιν, παρέχουσα ἀφορμὴν ὅπως μεταχειρίζονται οἱ περιηγηταί καὶ οἱ πρεσβευταί, καὶ οἱ πρόξενοι ἐκατέρων μυρίους τρόπους θεμιτοῦς καὶ ἀθεμίτους πρὸς ἀπόκτησιν ἀρχαιοτήτων. Ὁ Σοαζέλ Γκουφιέ γράφει ἐν τῇ περιηγήσει αὐτοῦ, ὅτι «ὁ Λόρδος Ἑλγιν ὑπῆρξεν εὐτυχέστερος ἐμοῦ, διότι ὠφελοῦμενος ἐκ τῆς πίστεως, ἣν παρέιχεν αὐτῷ ἡ παρουσία νικηφόρου ναυτικῆς μοίρας, καὶ ἡ κατάκτησις τῆς Αἰγύπτου καὶ ἡ ἀνασύστασις τῆς σπουδαιοτάτης ταύτης κτήσεως, ἔλαβε παρὰ τῆς Πύλης παραχωρήσεις, ἃς ἐν ἄλλοις χρόνοις οἱ ὑπουργοὶ αὐτῆς, οἱ μάλλον ἐθδοτικοὶ καὶ μάλλον φιλόφρονες, δὲν ἤθελον ἐπιτρέψει. Ὁ Ἑλγιν ἀπεκόμισεν ἐξ ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος πλουσίαν συγχομιδὴν πολυτίμων μνημείων, ἣν πρὸ πολλοῦ, ἀλλ' εἰς μάτην ἐπεθύμουν, καὶ τὴν ὁποίαν ὅταν βλέπω εἰς τὴν κατοχὴν του, δύσκολον μοι εἶνε νὰ μὴ αἰσθανθῶ ὀλίγην ζηλοτυπίαν. Ἄλλ' εἶνε ἐπὶ τέλους εὐχάριστον ὅτι οἱ θεράποντες τῶν τεχνῶν γνωρίζου-

σιν ὅτι τὰ ἀριστουργήματα ἐκεῖνα ἐλυτρώθησαν ἐκ τῆς βαρβαρότητος τῶν Τούρκων, καὶ διατηροῦνται ὑπὸ φιλαρχαίου, ὅστις μέλλει νὰ παραδώσῃ ταῦτα εἰς χρῆσιν τοῦ κοινοῦ¹.)»

Ἄλλὰ καὶ ἡ σκέψις τῆς μελλούσης καταστροφῆς, ἣς ἀπειρα εἶχον παραδείγματα, ὡς εἶπομεν καὶ ἀνωτέρω, ἐπέτεινε τὴν τάσιν πρὸς σωτησίαν τῶν ἔργων τούτων παντὶ τρόπῳ. Ὁ Βισκόντης ἔγραψεν ὅτι πρέπει νὰ λυπηθῇ τις διότι ἡ εὐγενὴς σκέψις (la noble idée), ἣτις ἐπῆλθεν εἰς τὸν νοῦν τοῦ Ἑλγιν νὰ σώσῃ ἐκ τῆς καθημερινῆς καταστροφῆς βαρβάρου ἔθνους τὰ ἔργα ἐκεῖνα, δὲν ἐπῆλθεν ἕνα καὶ ἡμισυ αἰῶνα πρότερον εἰς πλούσιον καὶ ἰσχυρὸν φιλάρχιον. Καὶ ὁ Κατρυέρ δὲ Κινσύ (Quatremère de Quincy) ὀνομάζει εὐτυχὲς γεγονός τὴν εἰς Εὐρώπην μεταφορὰν τῶν ἀρχαίων ἔργων.

Ἄλλὰ καὶ ἡ κατάστασις τῶν Ἀθηνῶν ἡ κοινωνικὴ καὶ ἡ πολιτικὴ, ἡ ἔλλειψις πνευματικῆς ἀναπτύξεως τῶν κατοίκων, ἡ ἀδιαφορία πρὸς τὰ ἀρχαῖα, συνετέλεσαν εἰς τὴν μείζονα διουκόλυνσιν τοῦ ἔργου τῆς συλήσεως, ἣτις δὲν θὰ συνέβαινεν ἐν πόλει πολυανθρώπων, ἐχούσῃ κατοίκους ἀνεπτυγμένους, ζηλωτὰς τῶν πατρῶων ττημάτων καὶ τῶν προγονικῶν μνημείων.

Ἡ σκέψις ἐστὶ ὅτι αἱ Ἀθηναὶ ἤθελον κατασταθῆ ἑλευθέρα πόλις, καὶ ὅτι μικρὸν τμήμα τῆς Ἑλλάδος ἤθελεν ἀνακτήσει τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ, καὶ ὅτι ἤθελε φροντίσει ἐν τοῖς πρώτοις περὶ τῶν ἀρχαίων μνημείων, εἶχε μὲν γεννηθῆ εἰς τὸν νοῦν Ἑλλήνων, πιστευόντων εἰς τὴν πραγμάτωσιν αὐτῆς, ἀλλ' οἱ Εὐρωπαῖοι οὐδὲ ἄν ὡς ὄνειρον ἀπεδέχοντο. Αὐτὸς ὁ Βύρων ἐν Ἀθήναις γενόμενος, καὶ ἱκανὸν χρόνον παραμεύων εἰς τὸν ἐπίστευτον πρὸ τοῦ 1821 εἰς τὴν μέλλουσαν ἀνάστασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους. «Φεῦ», γράφει ἐν τῷ ποιήματι τοῦ Τσίλδ - Ἀρόλδ, «δὲν ὑπάρχουσι πλέον ἐκεῖνοι οἱ Ἕλληνας, οἵτινες βαδίζοντες μὲ βῆμα στερρὸν εἰς βέβαιον θάνατον ἀπέθανον ἐνδόξως εἰς τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν».

Καὶ παρακατιῶν ὁ αὐτὸς ἐν ἐτέρῃ στροφῇ γράφων περὶ τῶν ἀπογόνων τοῦ Θρασυβούλου, ὅτι ὁ ἔσχατος τῶν Ὀθωμανῶν δύναται νὰ μεταχειρίζεται αὐτούς ὡς δούλους, ἐπιφέρει «Καὶ μήπως τοι μῶσι νὰ ἐπαναστατήσωσιν; Ὅχι! ἀλλ' εὐχαριστοῦνται, καταρῶμενοι μόνον τὴν μαστιζούσαν αὐτούς χεῖρα· δειλοί, δούλοι, τρέμοντες ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρι τοῦ θανάτου των δὲν εἶνε ἀξιοὶ νὰ ὀνομαζῶνται πλέον ἄνθρωποι». Τοιοῦτον δὲ φρόνημα ἐπεκράτει τότε ἐν Εὐρώπῃ· καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν περιηγητῶν οὕτω ἀπεικονίζον τοὺς Ἕλληνας. Αἱ Ἀθηναὶ ἐθεωροῦντο χώρα βάρβαρος, τὰ δὲ μνημεῖα αὐτῶν ἐπίστευετο, ὑ-

πῆρχον δὲ καὶ διδόμενα πρὸς τοιαύτην πίστιν, ὅτι μετὰ τινὰς χρόνους δὲν ἤθελον ὑπάρχει.

Σήμερον καὶ ὁ Ἑλγιν καὶ πάντες οἱ μετ' αὐτοῦ ἐργασθέντες πρὸς καταρτισμὸν τῆς συλλογῆς κοιμῶνται ὑπὸ τὴν πλάκα τοῦ τάφου· πάντες δ' οὗτοι ζῶντες, πλην τοῦ Λουζιέρη, εἶδον τὴν Ἑλλάδα ἐλευθέραν καὶ βασιλευομένην, ἤκουσαν δὲ πολλάκις δὲ καὶ τὴν φωνὴν τοῦ παραπόνου, ὅπερ ἀφῆκεν ὅταν εἶδεν ἑαυτὴν γεγυμνωμένην τῶν ἀρχαίων κοσμημάτων τῆς. Δὲν γνωρίζομεν εἰς τὸ θέαμα τοῦτο χώρας ἐλευθέρας, ἣν ἀπεγύμνωσαν, δούλην οὖσαν, ἃν ἐλυπήθησαν, δι' ὅτι ἐπραξάν, ἢ ἃν ἐχάρησαν διότι ἐπρόλαβον νὰ τὸ πράξωσιν, ἢ μῆ εἰς ἀπαθῶς κρίνοντες τὸ γεγονός τῆς ἀφαιρέσεως τῶν ἀρχαιοτήτων, καὶ κατὰ τὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὅποιον αὕτη ἐξετελέσθη, καὶ ἀναλογιζόμενοι ὅτι εἰσέτι ἢ πρὸς τὰ ἀρχαῖα ἀγάπη τῶν Ἑλλήνων δὲν ἔλαβε τὸν τόνον καὶ τὴν δύναμιν θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, φλέγοντος τὰ στήθη οὐ μόνον τῶν μεμυημένων ὀλιγῶν τὰ τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλὰ παντός Ἕλληνο, θεωροῦμεν, μακρὰν πάσης ἐπιδράσεως ποιητικοῦ οἴστρου καὶ ἐπιδεικτικῆς παραφορᾶς καὶ δημοκοπικῆς ἀρχαιομανίας, ὅτι ὁ Ἕλλην ἱστορικὸς μόνον λύπην καὶ ἄλγος ὀφείλει νὰ ἐκφράσῃ ἐπὶ τῇ πράξει τοῦ Ἑλγιν καὶ τῶν ὁμοίων του, ἀλλ' οὐχὶ καὶ νὰ εἰψῇ λίθον ἀναθέματος κατ' ἀνδρῶν, οἵτινες εἰργάσθησαν ὑπὲρ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἰδίας αὐτῶν πατρίδος καὶ ὑπὲρ τῆς καθόλου τέχνης καὶ ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης, οἵτινες μετενεγκόντες τοὺς θεοὺς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὰ κέντρα τοῦ πολιτισμοῦ, ἐζήτησαν νὰ μεταδώσωσιν αὐτόθι τὴν οὐρανίαν λάμψιν, ἣν ἐξέπεμπεν ἡ θεία τούτων μορφή, λάμψιν, ἣτις ἐν τῇ χώρῃ, ἣς ἐτέθησαν πολιοῦχοι δὲν ἦτο ὄρατὴ ὡς ἐκ τοῦ καλύψαντος αὐτὴν παχυλοῦ τῆς δουλείας σκότους.

5

Βιογραφικὰ τινὰ Ἀμιλτων, Ἑμ. Καλούτση, καὶ Λουζιέρη. — Ἀποβίωσις Λουζιέρη. Τάφος αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις καὶ ἐπιτύμβιον ἐπίγραμμα.

Θεωροῦμεν ἤδη ἀναγκαῖον, ὅπως ἡ ἱστορία, ἣν ἀνελιξαμεν τῶν Ἑλγινείων μαρμάρων κατασταθῆ πλήρης, νὰ εἶπωμεν καὶ βραχέα τινὰ βιογραφικὰ περὶ τριῶν προσώπων, ἅτινα ἐνθυμοῦνται οἱ ἀναγνώσται τῆς ἱστορίας ταύτης, πρωταγωνιστήσαντων ἐν πολλοῖς ἐν αὐτῇ μετ' αὐτοβουλίας ἰδίας, καὶ ἀγωνισθέντων ἐν μέσῳ τοσούτων δυσκολιῶν, ὅπως φέρωσιν εἰς πέρας τὴν ἐντολήν, ἣν ἀνέθεσαν εἰς αὐτὰ ὁ Ἑλγιν· εἶνε δὲ ταῦτα ὁ Ἀμιλτων, ὁ Ἑμ. Καλούτσης, καὶ ὁ Λουζιέρης.

Τούτων ὁ Γουλιέλμος Ριχάρδος Ἀμιλτων, ἦτο ἔγκριτος ἀρχαιολόγος τῶν χρόνων του, καὶ ὡς τοιοῦτον παρέλαβεν αὐτὸν γραμματέα ὁ Ἑλγιν εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν ἐπιχειρήσιν του. Ὁ Ἀμιλτων ἐκ Κυθέρων, ἐνθα παρέμεινεν ἐν ἔτος πρὸς

1) Choiseul Gouffier, Voyage pittor. Τόμ. 2, σελ. 86.

διευθέτησιν τῶν ἐργασιῶν τῆς διασώσεως τοῦ φορτίου τῶν μαρμάρων, ἀνεχώρησε τῷ 1803 εἰς Αἴγυπτον καὶ Ἀνατολὴν χάριν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν, ἐξέδωκε δὲ ἰδίαν συγγραφήν τῆς περιηγήσεώς του ταύτης καὶ ἕτερα φιλολογικὰ ἔργα ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν οἷς καὶ τὸ περὶ τῶν Ἑλληνικῶν μαρμάρων ὑπόμνημα, οὕτως ἐμνημονεύσαμεν.

Ὁ Ἀμιλτων ἐγεννήθη τῷ 1777. Εἰς Ἀγγλίαν ἐπανακάμψας ἐκ τῆς περιηγήσεώς του ὑπερέστη ἀπὸ τοῦ 1809 μέχρι τοῦ 1822 ἐξ ὑπογραμματοῦς ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν ἐξωτερικῶν, τῷ 1822 δ' ἐστάλη ὡς ἐκτακτος ἀπεσταλμένος εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Νεαπόλεως, ἐνθα ἔμεινε μέχρι τοῦ 1825. Εὐρίσκομεν δὲ αὐτὸν κατόπιν καὶ πρόεδρον τῆς γεωγραφικῆς ἐταιρίας τοῦ Λονδίνου κατὰ τὰ ἔτη 1837 καὶ 1841.

Ὁ Ἐμμανουὴλ Γ. Καλούτσης, ὁ διὰ τῆς δραστηριότητός του καὶ τῆς πολιτικῆς ἰσχύος του τὰ μέγιστα συντέλεσας εἰς τὴν διάσωσιν τοῦ φορτίου τῶν ἀρχαιοτήτων τοῦ πλοίου Μέντορος, ἦτο Κυθῆριος, ἀνήκων εἰς μίαν τῶν ἀρχαιοτάτων ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν τῶν Κυθῆρων. Ἐγεννήθη τῷ 1756, εἶχε δὲ σύζυγον ἐκ τοῦ ἐπιφανοῦς οἴκου τῶν Βενιέρη.

Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅτε οἱ Κυθῆροι ἐστασίασαν κατὰ τοῦ προβλεπτοῦ Π. Μαρκέλλου τῷ 1780, θεωρηθεὶς ὡς συνωμότης ἐστάλη μετ' ἄλλων δέσμιος εἰς Βενετίαν, ὅπου μετὰ τὰς γενομένας ἀνακρίσεις ἐκπύχθη ἀθῶος. Ἐκ Βενετίας δὲ μετέβη εἰς Πάδοβαν, ὅπου ἐσπούδασε τὴν νομικὴν, λαβὼν δίπλωμα διδάκτορος. Ἐπανελθὼν εἰς Κύθηρα ἐξήσκησε τὸ ἐπάγγελμα του, θεωρούμενος εἰς τῶν ἀρίστων ἐρμηνευτῶν τῶν ἐνετικῶν νόμων.

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς Ἑνετικῆς δημοκρατίας ὑπὸ τῶν Γάλλων ὁ Καλούτσης, ὅτε ἐντελῆς ἀναρχία ἐπεκράτησεν ἐν τῇ νήσῳ καὶ ἀντεκδικήσεις καὶ σφαγαὶ ἐπῆλθον μεταξύ χωρικῶν καὶ ἀστῶν, ἦτο ὁ λαοφιλέστερος τῶν ἀστῶν, ὑπ' αὐτῶν τῶν χωρικῶν περιφρουρούμενος.

Τῷ 1799 τῇ συστάσει τοῦ ἐν Κερκύρα Σπυρίδωνος Φορέστη, πρεσβευτοῦ τῆς Ἀγγλίας παρὰ τῇ Ἑπτανήσιῳ πολιτείᾳ, ὁ Καλούτσης διορίσθη ὑποπρόξενος τῆς Ἀγγλίας ἐν Κυθήροις, διατελέσας τοιοῦτος μέχρι τοῦ 1815 ὅτε οἱ Ἀγγλοὶ κατέλαβον τὴν Ἑπτανήσον.

Μετὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ Ἰονίου συντάγματος τῷ 1817 ὁ Μέγας Ἀρμοστής Θωμᾶς Μαίτλανδ προσέφερον εἰς τὸν Καλούτση τὴν θέσιν τοῦ Γερουσιαστοῦ, ἣν οὗτος δὲν ἐδέχθη καὶ ἕνεκα τῆς προβεβηκυίας ἡλικίας του, καὶ ἕνεκα λόγων ἄλλων οἰκογενειακῶν. Ἐτελεύτησε δὲ ἀγαπώμενος ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν του τὸν Νοέμβριον τοῦ 1833.

Περὶ τοῦ Ἰωάννου δὲ Βαπτιστοῦ Λουζιέρη εἴπομεν ἰκανὰ ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης ἱστορίας

(Ἐστία σελ. 684). Οὗτος καὶ μετὰ τὴν πώλησιν τῆς συλλογῆς τοῦ Ἑλγίν, εἰς τὸν καταρτισμὸν τῆς ὁποίας συνετέλεσεν ὡς κυριώτατος πράκτωρ, παρέμεινε διαρκῶς ἐν Ἀθήναις μέχρι τοῦ 1821, ὅτε καὶ ἀπεβίωσεν ἐνταῦθα τῇ 3 Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους τούτου ἐν ἡλικίᾳ 70 ἐτῶν. Ἀγνοοῦμεν δὲ ἂν καὶ μετὰ τὴν πώλησιν τῆς συλλογῆς τοῦ Ἑλγίν ἐξηκολούθει στέλλων ἀρχαιοτήτας εἰς αὐτόν, ἢ εἰργάζετο εἰς ἀπεικονίσεις μόνον τῶν μνημείων τῶν Ἀθηνῶν. ¹⁾ Αἱ ἐν τῷ Βρετανικῷ Μουσείῳ ὑπάρχουσαι εἰκόνες τῶν μνημείων τῶν Ἀθηνῶν εἶνε ἔργα τοῦ ζωγράφου τούτου, ὅστις συνετέλεσεν ὡς φαίνεται ὡς καλλιτέχνης καὶ εἰς τὴν καλὴν τοποθέτησιν ἐν τοῖς κιβωτίοις τῶν ἀρχαιοτήτων, ἵνα μὴ συντρίβωνται κατὰ τὴν μεταφοράν.

Ὁ Λουζιέρης οὐδεμίαν ἔτρεφε συμπάθειαν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, καθ' ἃ ὁ Βύρων βεβαίωσεν. Ἀποθανὼν ἐτάφη ἐν τῇ παρὰ τὸ μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους ὑφισταμένη τότε μονῇ τῶν Καπουτσιῶν. Οἱ ἐν Ἀθήναις δὲ κατὰ τὴν ἀποβίωσιν του παρεπληθύνοντες Ἀγγλοὶ ἔθεσαν ἐπὶ τοῦ τάφου του μαρμαρίνον ἐπιτύμβιον πλάκα, ἐφ' ἧς ἐνεχάραξαν τὴν ἐξῆς ἐπιτάφιον ἐπιγραφὴν

Ioanni Baptistae Lusieri
Angli in Athenis
quod in monumentis Atticis illustrandis
virum bene meritum
et in terra peregrina
amicum
perdiderunt
pictor insignis annos XXV his locis artem exercuit
et inter opus morte inopina sublatus est
nocte III Kal. Feb. ad MDCCXXI
aetatis suae LXX.

Ἡ ἐπιτύμβιος αὕτη πλάξ μετ' οὐ πολὺ ἀπὸ τῆς τοποθετήσεως αὐτῆς ἐκαλύφθη ὑπὸ τὰ εἰρεπία τῆς κατερμηνωθείσης καὶ καταστραφείσης κατὰ τὸν ἀγῶνα Μονῆς, διαμείνασα κεκαλυμμένη ἐπὶ 46 ἔτη, καθ' ἃ πάσα μνήμη καὶ ἱστορία τῆς Μονῆς ἐξηλείφθη ἀπὸ τῆς μνήμης τῶν ζώντων, καὶ μόνον ἦτο γνωστὸν ὅτι τὸ γῆπεδον αὐτῆς, τὸ περιλαμβάνον καὶ τὸ μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους, ἀνήκεν εἰς τὴν Γαλλικὴν κυβέρνησιν. Ἀνευρέθη δ' ἐν ἔτει 1867, ὅτε οἱ Γάλλοι ἐνήργησαν ἀνασκαφὰς περὶ τὸ Λυσικράτειον μνημεῖον, μετ' ἄλλων τινῶν τάφων Γάλλων ἀποθανόντων ἐν Ἀθήναις. Ἐνετύθεν δὲ μετεκομίσθη καὶ ἐτοποθετήθη ἐν τῇ αὐλῇ τῆς ἐκκλησίας τῶν Διαμαρτυρουμένων ἐν Ἀθήναις, τῇ νεύουση πρὸς τὴν Ὀδὸν Φιλελλήνων, φιλοξενηθεῖσα ἐπὶ Ἀγγλικῷ οὕτως εἰπεῖν ἐδάφους ἐξ εὐγνωμοσύνης δι' ὅσα ὁ Λουζιέρης ὑπὲρ τοῦ Ἀγγλικῷ ἔθνους ἔπραξεν. Αὐτόθι δ' ἔτι καὶ νῦν εὐρίσκειται, τῆς τύχης ὁρισάσης εἰς ἄνδρα ἡμιστὰ φι-

(1) Εἶχε προσκληθῆ καὶ ὡς ἐκτιμητῆς τῶν ἀγαλμάτων τοῦ καὶ τῆς Αἰγίνης, ἅτινα ἐξετίμησεν ἀντὶ 4000 λιρῶν στερλινῶν.

λέλληνα, κατὰ σύμπτωσιν παράδοξον, τόπον τοῦ ἐπιτυμβίου αὐτοῦ λίθου ἐν τῇ περιφανεστέρῃ θέσει τῆς Ὀδοῦ Φιλελλήνων.

Παροράματα ἐν τῇ περὶ τῶν Ἑλγινείων μαρμάρων μελέτῃ. Σελ. 683α στ. 7 κάτωθεν, γράφει Γρηγόριος ἀντὶ Κυρίλλου. Σελ. 684α στ. 9 ἄνωθεν, γράφει 1748 ἀντὶ 1848. Σελ. 684β στ. 8 ἄνωθεν, γράφει ὑδρογράφος ἀντὶ ἰδρυγ. Σελ. 771α στ. 30 γράφει συφιλιδι.

Ἡ ΠΑΝΑΓΙΑ ΤΟΥ ΤΙΤΙΑΝΟΥ

(Διήγημα ἐκ τοῦ δανικοῦ).

(Συνέχεια. Ἰδε προηγούμενον φύλλον 675).

«Τὸ φυσικὸν τώρα ἦτο νὰ ὑποθέσῃ τις, ὅτι ὁ μυλόρδος ἦτο ὑπερήφανος καὶ ἱκανοποιημένος ἀφ' οὗ ἔμεινε νικητὴς καὶ τροπαιούχος ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης! Παραδόξως ὅμως τὸ πρᾶγμα δὲν εἶχεν οὕτω. Καὶ ἐκάθησε μὲν πάλιν διὰ τὴν ἀποπερατώσῃ τὸ διακοπὴν πρόγευμά του, αἰφνης ὅμως ἀνεπήδησεν ἀπὸ τὴν θέσιν του, ἔρριψε μετὰ θυμοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης τὸ χειρόμακτρον, ἐπῆγεν εἰς τὸ παράθυρον, ἤρχισε νὰ κρούῃ διὰ τῶν δακτύλων τὰς βέλους του, ἐκάθησε διὰ νὰ διαβάσῃ καὶ ἀνεπήδησε πάλιν—ἐνὶ λόγῳ εὐρίσκετο τώρα ὁ ἄνθρωπος ὑπὸ τὸ κράτος παραδόξου καὶ ἀνεξηγήτου ταραχῆς.

—Ἐφῆρθην ὅμως καθὼς ἔπρεπε νὰ φερθῶ! ἔλεγε καθ' ἑαυτὸν— εἶνε τάχα σωστὸ εἰς τὸν καθέναν ξένον, παντάξενον ἄνθρωπον, ποῦ θέλει διὰ τῆς βίας νὰ μᾶς πάρῃ τὴν ἰδιοκτησίαν μας, νὰ λέγωμεν: Ὅριστε, παρκαλῶ, εἶνε εἰς τὴν διάθεσίν σας!;—Μάλιστα, δὲν τὸ ἀρνοῦμαι, ἦτο κυρία, καὶ μάλιστα πολὺ ὠραία κυρία—ὦ, ἦτο πρᾶγματι πολὺ ὠραία! Πρὸ πάντων τὸ μέτωπον καὶ τὰ μάτια τῆς ἀλλὰ καὶ τὸ στόμα τῆς, τοὐλάχιστον ὅταν ἔχαμογέλα— νάλλη λοιπὸν ἔτση ἓνας καὶ νὰ ἔχῃ μίαν τοιαύτην ἀπαιτήσιν!—ὦ, καὶ ἡ μῦτη τῆς ἐκείνη ἦτο τόσο μικρὴ καὶ νόστιμη, ἐν γένει ὅλο τὸ πρόσωπόν τῆς ἦτο ὠραῖον!—Ἄλλ' ἐπὶ τέλος δὲν εἶμαι ἐγὼ κύριος τῆς οἰκίας μου; δὲν ἤμπορῶ νὰ ὀρίσω τὰ ὑπάρχοντά μου ὅπως θέλω;—Μὲ ὅλα ταῦτα, τί τὰ θέλεις, ἦτο κυρία— ἔλεγε μία ἐσωτερικὴ φωνὴ πρὸς τὸν μυλόρδον.—Κυρία; ἀπῆντα οὗτος μεγαλοφώνως πρὸς τὸν ἀόρατον συνήγορον— καὶ μήπως μία κυρία ἐπιτρέπεται νὰ ἔχῃ ἀπὸ κάθε ἄλλον περισσότερον δικαίωμα νὰ γίνεταὶ ὀχληρὰ καὶ ἀπαιτητικὴ; Ἐκτὸς τούτου τὸ εὐρίσκω πολὺ ἀνάροστον ἀπὸ μίαν καλοαναθεραμμένην νέαν νὰ ἐπιτίθεται ἔτση κατὰ ξένου κυρίου, φοροῦντος μάλιστα τὰ προῖνά του ἀκόμη ἐνδύματα, καὶ νὰ τοῦ φέρεται ἔτση, ὡσὰν νὰ τοῦ ζητῇ ἐλεημοσύνην. Ἡ οἰκογένειά τῆς φυσικὰ δὲν θὰ γνωρίζῃ τίποτε ἀπὸ αὐτὰ ὅλα! Ὅχι, αὐτὸ πλέον ὑπερβαίνει πᾶν ὄριον!

«Ἐθεσε τὰς χεῖρας ἐπὶ τῆς βράχειός του καὶ ἐφάνη σκεπτόμενος ἐπὶ στιγμῇ. Αἰφνης ἔκρουσε τὸ ἔδαφος διὰ τοῦ ποδός, ἐπῆγε καὶ ἐπῆρε τὴν εἰκόνα καὶ τὴν μετέφερον εἰς τὸ παρακείμενον δωμάτιον· ἔπειτα ἐνεδύθη καὶ ἐξῆλθε.

«Ἐλαβε τὴν πρὸς τὴν πεδιάδα διεύθυνσιν. Ἡ ζέστη ἦτο μεγάλη, ἀλλ' ὄχι πινηρὰ—αἱ σκιαὶ τῶν ὄρεων εὐκρινῶς διεγράφοντο εἰς τὸν διαυγῆ καὶ αἶθριον θερινὸν οὐρανόν. Πανταχοῦ ἐπεκράτει βαθεῖα σιγὴ. Εἰς μόνον ποιμὴν παρῆλθεν ἔφιππος πλησίον του καὶ μακρὰν, εἰς τὴν κλιτὸν τῆς κοιλάδος ἐφάνιντο βόσκοντες οἱ βόες του, ἐκτὸς δ' αὐτῶν δὲν ἐφάνετο ἐπὶ τῆς πεδιάδος κανέν ἄλλο ἔμψυχον πλάσμα.

«Ἦτο πραγματικῶς μία ἀπὸ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας τὰς ὁποίας ἀνενοχλήτως ἀπήλαυεν ὁ μυλόρδος, σήμερον ὅμως δὲν εἶχε διαθέσιν νὰ αἰσθανθῇ καμμίαν ἀπόλαυσιν. Ἐβαινε ταχέως μὲ τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν νώτων, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐξεστάθη πολὺ καὶ διὰ τὴν ἀναπαυθῆ ὀλίγον ἐκάθησεν ἐπὶ τινος πέτρας. Παρὰ τὸ σύνθηες εὐρίσκε σήμερον τὴν περίξ του σιγὴν καταθλιπτικὴν καὶ ἀνυπόφορον. Ἄφ' οὗ περιπάτησε μιλιάτινα πρὸς τὴν πεδιάδα, ἐγύρισε πάλιν τὸν ἴδιον δρόμον ὀπίσω, μὲ τὸ ἴδιον γοργὸν βῆμα μὲ τὸ ὅποιον καὶ εἶχεν ἐλθῆ. Ἦτο ἤδη ἡ ἕκτη ὥρα, ὅτε ἔφθασεν εἰς τὴν πόλιν καὶ τὰ ὄχηματα ἤρχισαν νὰ ἐπανακάμπωσιν ἐκ Μόντε Πίντσιο. Ἐστάθη πρὸς στιγμῇ ἔμπροσθεν τῆς γαλλικῆς Ἀκαδημίας καὶ ἐθεώρει τὰς ἀμάξας μὲ τὰ κομψὰ των ἄλογα καὶ τὰς ὠραίας κυρίας. Μεταξὺ αὐτῶν διέκρινε καὶ μίαν, τῆς ὁποίας ὁ ἠνίοχος καὶ ὁ ὑπηρέτης ἔφερον κυανόχρουν στολήν. Ἐν αὐτῇ ἐκάθητο δύο κυρίαί, ζωηρῶς συνομιλοῦσαι πρὸς τὸν ἀντικρῶ των καθήμενον κύριον. Ἡ νεώτερα αὐτῶν, μὲ πῖλον καὶ περιόμιον λευκοῦ χρώματος, ἦτο ἡ λαίδη Μαρία. Ὅτε ἡ ἀμάξα ἐπέρασεν ἔμπροσθεν τοῦ μυλόρδου, συνητηθήσαν τὰ βλέμματά των, ἀλλ' οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς μυλαίδης ἐξέφραζον τόσῃν ἀδιαφορίαν, ὡσὰν νὰ μὴ τὸν εἶχον ἰδῆ ποτε. Ἦτο ἔτοιμος νὰ χαιρετήσῃ, ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἀδιαφορία τὸν ἐτάραξε πολὺ καὶ τὸν ἔκαμε νὰ σταθῇ ἀκίνητος εἰς τὴν θέσιν του καὶ ἐννεὸς νὰ προσβλέπῃ τὴν ἀμάξαν. Ἐν τῷ μεταξύ ἡ μυλαίδη ἐξηκολούθει νὰ συνομιλῇ εὐθύμως μετὰ τοῦ συνοδοῦ τῆς, νὰ μειδιᾷ καὶ συχνὰ νὰ νεύῃ διὰ τῆς κεφαλῆς τῆς εἰς παρατηρήσεις εὐφυεῖς, τὰς ὁποίας βεβαίως ἐκεῖνος θὰ ἔκαμνε.

«Ὁ μυλόρδος λέγει, ὅτι καὶ σήμερον ἀκόμη εἶνε βέβαιος, ὅτι τότε ἡ μυλαίδη δὲν εἶχε τὸν ἀναγνωρίσῃ, ἐπεὶ δὲν ἤμπορεῖ νὰ φαντασθῇ πῶς μία τόσο νέα κυρία ἤμποροῦσε νὰ ὑποκριθῆ εἰς τόσο βαθμόν. Ἡ μυλαίδη ὅμως δι' ἐξυγχιζέται ὅτι ἐξ ἱκανῆς ἀποστάσεως τὸν εἶχε παρατηρήσῃ καὶ ὅτι μόνη τῆς εὐχῆ ἦτο ν' ἀνοιχθῆ ἡ γῆ